

Inleiding

Een jonge vrouw houdt heel Frankrijk in spanning met haar verhaal over een verzonnen aanval; pubers weigeren op school hun hoofddoek af te doen; tekorten bij de sociale dienst; teksten van Montesquieu, Voltaire en Baudelaire verdringen Racine en Corneille op het eindexamen; werknemers gaan de straat op voor het behoud van hun pensioenstelsel; een *grande école* roept een parallel toelatingstraject in het leven; reality-tv, het homohuwelijk en in-vitro-fertilisatie winnen aan populariteit. Het heeft geen zin te zoeken naar wat zulke uiteenlopende gebeurtenissen gemeen hebben. Zo'n honderd filosofen en sociologen, politiek commentatoren en psychoanalytici, journalisten en schrijvers hebben ons boek na boek, uitzending na uitzending daarop al het antwoord gegeven. Het zijn allemaal symptomen, zeggen zij, van dezelfde ziekte, ze hebben allemaal dezelfde oorzaak. Die heet democratie, dat wil zeggen de heerschappij van de onbegrensde verlangens van individuen in de moderne massamaatschappij.

We moeten ons goed realiseren wat het bijzondere is van die aanklacht. De haat tegen de democratie is zeker niets nieuws. Hij is even oud als de democratie en wel om een simpele reden: het woord zelf is een uitdrukking van haat. Het was aanvankelijk een schimpscheut die in het oude Griekenland gebruikt werd door degenen die de verfoeilijke

regering door de massa associeerden met de ineenstorting van elke legitieme orde. Het woord is een gruwel gebleven voor iedereen die meende dat alleen degenen die daartoe waren voorbestemd – vanwege hun geboorte – of geroepen – vanwege hun competenties – terecht aanspraak maakten op de macht. Het is nog steeds een gruwel voor degenen die de geopenbaarde goddelijke wet beschouwen als enige legitieme grondslag van de organisatie van gemeenschappen van mensen. Die felle haat heeft beslist niets aan actualiteit ingeboet. Hij is echter niet het onderwerp van dit boek en wel om een eenvoudige reden: ik heb niets gemeen met degenen die hem prediken en heb dus niets met hen te bespreken.

Naast deze haat heeft de geschiedenis ook vormen van kritiek op de democratie gekend. Kritiek erkent dat iets bestaat, maar wel binnen bepaalde grenzen. De kritiek op de democratie heeft twee belangrijke historische vormen gekend. Er was de kunst van de aristocratische, geleerde wetgevers die zochten naar een compromis met de democratie als voldongen feit. De tekst van de grondwet van de Verenigde Staten is het klassieke voorbeeld van dit zoeken naar een ordening van krachten en een evenwicht tussen institutionele mechanismen, met als doel het beste uit het democratische feit te halen en dit tegelijk strikt in te perken teneinde twee als synoniemen beschouwde verworvenheden te behouden: de regering van de besten en de bescherming van de gevestigde eigendomsverhoudingen. Het succes van deze in de praktijk gebrachte kritiek was de volkomen natuurlijke voedingsbodem voor het succes van haar tegendeel. Het kostte de jonge Marx

weinig moeite te onthullen dat de heerschappij van de eigendom aan de basis lag van de republikeinse grondwet. De republikeinse wetgevers hadden daar geen geheim van gemaakt. Maar Marx heeft daarmee tevens de aanzet gegeven tot een denkmodel waarvan de mogelijkheden nog lang niet zijn uitgeput: de wetten en instituten van de formele democratie zijn de schijnvormen waarachter, en de instrumenten waarmee, de macht van de burgerlijke klasse wordt uitgeoefend. De strijd tegen die schijn werd dan ook de weg naar een 'werkelijke' democratie, een democratie waarin vrijheid en gelijkheid niet langer binnen wettelijke en staatsinstellingen vertegenwoordigd zouden zijn, maar belichaamd zouden worden door de vormen van het materiële leven en de zintuiglijke ervaring.

De nieuwe haat tegen de democratie die het onderwerp van dit boek is, laat zich strikt genomen niet rangschikken onder een van deze modellen, ook al combineert hij elementen die aan beide zijn ontleend. De spreekbuizen van deze haat leven allemaal in landen die zich niet alleen als democratische staten betitelen, maar als democratieën zonder meer. Geen van hen roept om een democratie die reëler zou zijn. Integendeel, ze zeggen allemaal dat er een teveel aan democratie is. Ze beklagen zich echter niet over instituties die beweren de macht van het volk te vertegenwoordigen en stellen evenmin maatregelen voor om die macht in te perken. Het functioneren van deze instituties, dat nog de geestdrift van de tijdgenoten van Montesquieu, Madison en Tocqueville wekte, interesseert hen niet. Hun klacht geldt het volk en zijn zeden, niet de instituties van

zijn macht. Democratie is voor hen geen corrupte regeringsvorm, maar een crisis van de beschaving die de samenleving en daarmee ook de staat aantast. Vandaar de inconsequenties die op het eerste gezicht verbazen. Dezelfde critici die het democratische Amerika voortdurend aanvallen omdat het de bron is van alle kwaad – respect voor verschillen, rechten van minderheden en positieve discriminatie – dat ons republikeins universalisme ondermijnt, zijn de eersten die staan te juichen als datzelfde Amerika probeert zijn democratie gewapenderhand over de wereld te verspreiden.

Dit dubbele discours over democratie is zeker niet ongekend. We zijn inmiddels gewend te horen dat democratie de slechtste regeringsvorm is, op alle andere na. Het nieuwe antidemocratische sentiment biedt echter een meer verontrustende versie van deze formule. De democratische regeringsvorm, zo wordt ons verteld, is slecht als hij zich laat corrumperen door een democratische samenleving die wil dat iedereen gelijk is en dat alle verschillen gerespecteerd worden. Hij is daarentegen goed wanneer hij de futloze individuen van de democratische samenleving weet te inspireren tot een oorlog ter verdediging van de waarden van de beschaving, die dezelfde zijn als de waarden van de strijd tussen beschavingen. De nieuwe haat tegen de democratie kan dus in een simpele stelling worden gevat: er is maar één goede democratie, de democratie die de catastrofe van de democratische beschaving weet te beteugelen. Wat hierna volgt, is een poging om te analyseren hoe deze stelling tot stand is gekomen en te achterhalen welke belangen zij dient. Het gaat er niet enkel om

een vorm van hedendaagse ideologie te beschrijven. Deze ideologie vertelt ons tevens iets over de toestand van onze wereld en over wat er in die wereld onder politiek wordt verstaan. Ze kan ons derhalve op een positieve manier inzicht verschaffen in wat er zo schandalig is aan het woord democratie en ons helpen de scherpe kanten van de democratische idee te herontdekken.